

Alan K. Bowman și J. David Thomas, THE VINDOLANDA WRITING TABLETS (Tăblițele de scris de la Vindolanda), Newcastle upon Tyne, 1974, 32 p., 2 fig., 15 fotografii.

CONSTANTIN CHERA

Izvoarele istorice au fost și sînt încă în multe privințe generoase cu noi, oferindu-ne informații directe sau indirecte într-o varietate și cantitate apreciabile despre procesul evoluției istorice a umanității. Dintre ele, cele epigrafice s-au păstrat ca mărturii incontestabile asupra unor fapte și întîmplări semnificative pentru un cadru mai mult sau mai puțin întins. Alături de inscripțiile în piatră, marmură, metal sau alte materiale mai puțin perisabile, mesajele păstrate pentru posteritate pe papirus, piei de animale sau tăblițe de lemn sînt din păcate foarte rare pentru primele secole ale erei noastre.

Referindu-se la toate etapele de valorificare științifică a unor recente descoperiri din Anglia, lucrarea prezentată se ocupă de 90 de tăblițe de lemn, multe dintre ele fragmentare, scoase la lumină în cursul săpăturilor arheologice din anul 1973 la castrul roman Vindolanda. Importanța lucrărilor efectuate de Robin Birley în această așezare militară, datată între jumătatea secolului I și 122 e.n., a obținut o nouă valență prin descoperirea unui tip pînă acum extrem de rar de documente civile și militare, întocmite prin scriere directă cu cerneală pe tăblițe de lemn, deosebindu-se astfel ca tehnică de știrile păstrate pe tăblițele cerate (care sînt reprezentate și în Dacia de cele 25 de exemplare apărute pînă acum din minele de la Alburnus Maior).

Remarcabil este și faptul că tăblițele pot fi datate într-o perioadă mai puțin cunoscută din documente și că ele reflectă și aspecte curente din viața cotidiană a locuitorilor simpli din acest tip de așezări.

Prezentarea fondului arheologic al descoperirilor face obiectul unei detaliate analize. Investigarea unei locuințe cu structuri de lemn din fortul prehadrianic a condus la descoperirea în compoziția podelei a unor fragmente lemnoase identificate apoi ca fiind tăblițe de scris. Dificultatea identificării *in situ* a constat în aceea că împreună cu fragmentele extrem de subțiri (în unele cazuri mai subțiri de 1 mm), podeaua era un conglomerat de numeroase materii organice, fragmente ceramice etc. Deși condițiile solului au permis o conservare deosebită, datorită slabei deteriorări orga-

nice, izolarea tăblițelor a fost extrem de dificilă. S-a adoptat metoda de lucru a secționării podelei, examinându-se în continuare fragmentele obținute, pînă la recuperarea completă a tăblițelor, în starea de păstrare a fiecăruia.

Se ivea în continuare o problemă cel puțin la fel de dificilă, de care depindea valorificarea informațiilor de pe tăblițe: conservarea lor. Rezolvarea ei a presupus mai întii dezlipirea, cu ajutorul unui scalpel, a acelor tăblițe găsite atașate unele de altele. Textul se află pe fața lor interioară și putea fi văzut cu ochiul liber, dar în contact cu aerul se decolora totuși rapid. De aceea au fost imediat introduse în containere de polietilenă sigilate și lăsate în apă, pentru a permite apoi îndepărtarea cu o pensulă fină a impurităților rămase pe suprafața tăblițelor. Metoda este pe cît de simplă, pe atît de îndrăzneată, oferind într-un timp relativ scurt posibilitatea cercetării în continuare, cu ajutorul fotografiei, a conținutului scris al tăblițelor. În acest scop a fost necesară adoptarea unei tehnici speciale, condiționate și de compoziția cernelei folosite la scriere. Cunoscut fiind faptul că în antichitate era întrebuițată îndeosebi cerneala bazată pe conținutul de carbon, a fost aplicată o primă fotografiere cu film infraroșu, foarte sensibil la acest element.

Ultima operațiune a fost aceea a conservării definitive, în cursul căreia la laboratorul de cercetări de la British Museum s-a urmărit stabilizarea chimică a tăblițelor și clarificarea scrisului, în așa fel că acesta a devenit din nou vizibil. În afară de faptul că tratarea a avut ca efect o ușoară reducere a dimensiunilor, în unele cazuri de pînă la 3%, din păcate nu sînt indicate în lucrare procedeele efective de restaurare aplicate.

Pe baza observațiilor arheologice (ceramice), tăblițele pot fi datate, cu o eroare de ± 5 ani între anii 90 și 100 e.n., cu excepția a două dintre ele, descoperite într-un șanț atribuit începutului sec. IV e.n. Pe de altă parte, pe una din tăblițe s-au păstrat parțial numele și titlurile unui personaj, care poate foarte plauzibil fi identificat ca fiind Lucius Neratius Marcellus, cunoscut ca guvernator al Britaniei la începutul anului 103 e.n. Luînd în considerație și o știre scrisă, referitoare la un anume Lucius Neratius Marcellus, păstrată în „Scrisorile” dintre 101 și 103 e.n. ale lui Plinius cel Tânăr, ca limite extreme ale datării pot fi considerați anii 101 și 105 e.n., ceea ce concordă cu datarea arheologică propusă anterior.

Cele 90 de tăblițe întregi sau fragmentare, care prezintă și urme evidente de ardere, au fost aruncate în momentul cînd nu mai erau de folos în imediata apropiere a *praetorium*-ului.

Majoritatea lor au fost confecționate pentru scrierea cu cerneală, dimensiunile maxime fiind de 12×4 cm și de 9×5 cm, iar grosimea maximă de 2 mm. Un al doilea tip este acela al tăblițelor cerate, reprezentat de 8 exemplare, iar cea mai tîrziu datată deși era destinată pentru scrierea cu *stilus-ul*, a fost totuși folosită pentru scrierea cu cerneală.

După o succintă trecere în revistă a materialelor de scris de epocă romană, autorii menționează că la Vindolanda nu se descoperiseră înainte altfel de documente decît cele scrise pe lemn, și că deși în cursul săpăturilor a apărut un anumit număr de *stilus-uri*, marea majoritate a tăblițelor erau scrise cu cerneală. Aceasta se obținea, de fiecare dată cînd

era nevoie, dintr-un amestec de negru de fum, apă și gumă, iar lemnul de tei, datorită proprietăților sale deosebite, a fost probabil folosit pentru confecționarea „paginilor”. Pentru a rezolva dezavantajul dimensiunilor reduse, romanii legau mai multe tăblițe la un loc, iar pentru indicarea succesiunii lor, ele erau prevăzute cu creștături distinctive. Același sistem a fost folosit și la Vindolanda.

Deși pregătirile tehnice în vederea obținerii informațiilor păstrate de tăblițe au fost extrem de minuțioase, dificultățile descifrării lor s-au dovedit a fi totuși serioase din mai multe puncte de vedere. În tratarea cuprinzătoare a varietății de probleme, în documente sînt folosite două genuri de scriere : aproape deloc cea cu caractere capitale și în rest cea cu litere „cursive”. Acestea din urmă sînt executate de multe ori neîngrijit, distorsionate, ducînd adeseori la confundarea sau contopirea lor, atunci cînd nu cumva sînt și mai greu de recunoscut datorită fragmentării tăbliței. Alte greutăți rezultă din neglijarea unor reguli gramaticale, de punctuație, neindicarea abrevierilor, ș.a.m.d. La toate acestea se adaugă în cazul tăblițelor cerate și dispariția stratului de ceară, astfel că au rămas vizibile numai semnele zgîriate cu *stilus*-ul prin ceară pe suportul de lemn în timpul scrierii.

Travaliul paleografic al identificării, transcrierii și apoi înșurării literelor în cuvinte și propoziții a condus în cele din urmă la închegarea unor pasaje mai largi, ce pot fi încadrate din punct de vedere al conținutului în două categorii : pe de o parte corespondență personală iar pe de altă parte diferite genuri de facturi. Toate acestea privesc în general armata romană, fiind documente personale ale unor soldați romani sau înregistrări administrative oficiale ale unității staționate la Vindolanda.

În continuarea lucrării sînt prezentate textele cîtorva tăblițe, pe baza cărora autorii desprind concluzii interesante în privința vieții militare cotidiene în castrul de la Vindolanda.

O primă tăbliță este adresată unui anume Cerialis, probabil ofițerul comandant al unității, recomandîndu-i pe purtătorul scrisorii și punîndu-l pe acesta sub protecția sa. Partea a doua a scrisorii conține cuvintele de mulțumire ale expeditorului pentru favorurile viitoare arătate noului venit. Acest tip de mesaj este frecvent întîlnit în lumea romană, fiind mai totdeauna pus în legătură cu sosirea la unitate a unui nou venit, sau cu recomandarea unui tînăr subaltern la început de carieră militară.

Lista unor obiecte de uz personal, alăturate unei alte scrisori, constituie prima parte a acesteia. Este astfel confirmată încă o dată știrea că soldații romani trebuiau să-și asigure personal echipamentul, adecvat în acest caz particular rigorilor climei de pe meleagurile britanice. Expeditorul, poate o rudă sau un prieten, transmite apoi salutări unui număr de camarazi ai soldatului, căruia i se adresează.

O altă scrisoare prezintă interes datorită menționării numelui celui care probabil în această perioadă era guvernatorul Britaniei, Lucius Neratius Marcellus, ca și a numelui fortului, Vindolanda, care aici apare scris pentru prima dată.

Din cea de a doua categorie de tăblițe fac parte facturile prezentate în continuare. Una dintre ele, constituită din mai multe foi, conține

scurte înregistrări de plată a unor mici sume pentru scopuri religioase, amintind apoi de distribuirea unor alimente. În urma studierii unui document similar, conținând o listă de alimente procurate probabil pentru consumul unității, cel mai probabil însă pentru un prilej special, autorii ajung la concluzia că unități romane ca cea de la Vindolanda aveau controlori și funcționari responsabili pentru evidența aprovizionării.

Alături de contribuția lor pentru cunoașterea perioadei consolidării controlului roman în Britania, tăblițele de la Vindolanda au o valoare lingvistică deosebită, contribuind la descifrarea unor taine ale limbii latine vorbite în popor, atât în privința pronunției cât și a sintaxei și gramaticii. De asemenea se pot desprinde concluzii semnificative pentru mecanismul evoluției ulterioare a latinei vulgare spre limbile romanice vorbite astăzi.

Nu prea îndepărtate în timp de tăblițele cerate descoperite în minele anticului Alburnus Maior, cele de la Vindolanda au însă un caracter diferit de acestea, tratând mai ales aspectele militare ale romanității, în timp ce documentele din Munții Apuseni ne informează mai ales asupra vieții interne economice, sociale și culturale a orașelor și satelor de mineri din Dacia Romană¹.

¹ *CIL*, III, p. 231 și urm.; 921 și urm., 1399 și 2110; I. I. Russu, *MCA*, VI, 1959, p. 886; Idem, *Numele de localități din tăblițele cerate în Dacia*, în *Cercetări de lingvistică* II, 1957, p. 243 și urm.; D. Tudor, *Orașe, tirguri și sate în Dacia Romană, Alburnus Maior*, p. 194 și urm.